

Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право
УДК 343.235.4; 343.7

Винник Анна Олегівна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
Львівський державний університет внутрішніх справ*

Vynnyk Anna

*PhD in Law,
Associate Professor of the Department of Criminal Law and Criminology
Lviv State University of Internal Affairs
ORCID: 0000-0001-8141-531X*

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОЦІНКА ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ КОМПЛЕКТУВАННЯ ПІД ЧАС
ВРУЧЕННЯ ПОВІСТОК
CRIMINAL LEGAL ASSESSMENT OF THE ACTIONS OF THE
EMPLOYEES OF THE TERRITORIAL RECRUITMENT CENTERS
DURING THE DELIVERY OF SUMMONS**

Анотація. Популяризація військової служби особливо в умовах війни є одним із найважливіших напрямків державної політики. Разом із цим, демократичні суспільства вирізняються дотриманням основоположних прав та свобод людини незалежно від того у яких турбулентних умовах свого існування вони перебувають. Відтак, сьогодні, коли ми маємо справу із проявами середньовічних методів встановлення влади та захоплення міжнародно-визнаних територій нашої держави з боку РФ, саме те яким чином чинні державні інституції реагують на цю збройну агресію, які політичні, економічні та соціальні трансформації відбуваються в нашій державі, а також якими методами забезпечуються ті чи інші політичні

цілі і розкриває відповідь на питання про підстави України належати до числа світових демократій.

У процесі дослідження встановлено, що початок повномасштабного вторгнення, на перший план цілком виправдано вивів питання обов'язку захищати вітчизну. І деякий час цей обов'язок громадянина України не супроводжувався жодною проблематикою. Черги добровольців, а також використання військового резерву робили свою справу у боротьбі із рф. Однак із плином часу ситуація докорінно змінилася. Виснаження особового складу, втрати, а також тривалість бойових дій, призвели до часткової зміни суспільних настроїв в питаннях мобілізації. І власне тут на противагу проявам небажання громадян України виконувати свій обов'язок та вступати до лав Збройних сил України почалися прояви зловживань і з боку відповідних державних інституцій.

Однак, якщо питання дезертирства, ухилення від мобілізації, втеча за кордон з цією метою досить швидко знайшли реагування з боку правоохоронних та судових органів, то інші проблеми, фігурантами яких є власне представники органів держави, залишається сьогодні мало обговорюваною в соціумі і фактично затабуваною в науковому середовищі. Центральною та такою, що набирає обертів є проблематика порушення порядку вручення повісток, яке супроводжується застосуванням сили та інших подібних зловживань.

Складовою замовчування цієї проблематики безумовно виступає етична сторона, яка на додачу супроводжується складнощами правової оцінки фактів вчинення таких дій через численні інформаційно-психологічні операції ворога у цьому питанні.

Разом із цим, правильна, а головне вчасна реакція держави на окреслену проблему є недооціненою, адже її наслідки матимуть значення щонайменше в двох аспектах. Передусім – це власне вирішення вказаної проблеми наприклад через розширення прав працівників які відповідальні за

мобілізацію, що ми вже сьогодні можемо спостерігати під час процесу ухвалення нового закону про мобілізацію. Окрім того, і це також не менш важливо вирішення означеної проблеми позбавить ворога можливості використовувати прояви такої поведінки для дестабілізації нашого суспільства.

Ключові слова: воєнний стан; кримінальне правопорушення; кримінальна відповідальність; військовий обов’язок, мобілізація.

Summary. *The promotion of military service, especially in times of war, is one of the most important areas of public policy. At the same time, democratic societies are distinguished by the observance of fundamental human rights and freedoms, regardless of the turbulent conditions of their existence. Therefore, today, when we are dealing with manifestations of medieval methods of establishing power and seizure of internationally recognised territories of our state by the Russian Federation, it is the way the existing state institutions respond to this armed aggression, what political, economic and social transformations are taking place in our country, as well as the methods used to achieve certain political goals that reveal the answer to the question of whether Ukraine belongs to the world democracies.*

The study found that the outbreak of a full-scale invasion rightly brought the issue of the duty to defend the homeland to the forefront. And in the first months and perhaps even a year of the war, this duty of a Ukrainian citizen was not accompanied by any problems. Lines of volunteers and the use of military reserves did their job in the fight against Russia. However, over time, the situation has changed radically. The exhaustion of personnel, losses, as well as the duration of hostilities and the future uncertainty of the situation on the battlefield, led to a partial change in public attitudes towards mobilisation. This is where, in contrast to the unwillingness of Ukrainian citizens to fulfil their duty and join the

ranks of the Armed Forces, the relevant state institutions began to abuse this issue.

However, while the issues of desertion, evasion of mobilisation and flight abroad for this purpose were quickly addressed by law enforcement and judicial authorities, other problems involving representatives of state bodies remain little discussed in society and are actually taboo in the academic environment. The central and growing problem is the issue of violation of the procedure for serving subpoenas, accompanied by the use of force and other similar abuses.

The ethical side of this issue is undoubtedly a component of the silence, which is also accompanied by the difficulties of legal assessment of the facts of such actions due to the enemy's numerous information and psychological operations in this regard.

At the same time, the correct and, most importantly, timely response of the state to this problem is underestimated, because its consequences will be important in at least two aspects. First of all, it is the actual solution of this problem, for example, by expanding the rights of employees responsible for mobilization, which we can already observe during the process of adopting a new law on mobilization. In addition, and no less importantly, solving this problem will deprive the enemy of the opportunity to use such behavior to destabilize our society.

Key words: *martial law; criminal offence; criminal liability; military duty, mobilisation.*

Постановка проблеми. Питання готовності чинного законодавства України, як і її громадян до війни з РФ є не просто риторичним, а і провокативним. Очевидно, що законодавчі норми, заснування яких припадає на 90-ті роки, навіть за умови внесення до них окремих змін, не можуть відповідати вимогам сьогодення. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [1] як і Закон України «Про військовий обов’язок

та військової служби» [2], які є базовим у сфері регулювання відносин між державою і громадянами України у зв'язку з виконанням ними конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни не є виключенням. Прописані у них положення мають суттєві прогалини, які сьогодні стали інструментом численних зловживань з боку працівників територіальних центрів комплектування (Далі – ТЦК).

Зокрема, на офіційному сайті Державне Бюро Розслідувань (Далі – ДБР) міститься інформація про те, що у 2023 році цим органом розслідувалося 260 кримінальних проваджень, пов'язаних із роботою терцентрів комплектування та військово-лікарських комісій. До суду було направлено 21 обвинувальний акт стосовно 35 осіб. Також ДБР повідомило про підозру ще 58 особам. Вказані справи стосуються побиття підлеглих, отримання неправомірної вигоди, організації фальшивих операцій для так званих ухилянтів, сприяння виїзду чоловіків за кордон, видачі «білих квитків», побиття мобілізованих працівниками військкомату [3].

І хоча факти проявів останніх із перелічених видів зловживань сьогодні стають дедалі частішими, одночасно із цим ми бачимо їх толерування з боку правоохоронних структур. Не зважаючи на кількісні показники задокументованих та розповсюджених у засобах масової інформації (Далі – ЗМІ) випадків застосування сили та інших порушень під час вручення повісток, в Єдиному реєстрі судових рішень сьогодні не можливо знайти ні Ухвал, ні тим більше Вироків які б стосувалися порушень працівниками ТЦК положень наприклад ст. 146 КК України (Незаконне позбавлення волі або викрадення людини), або ж в частині застосування фізичної сили – від ст. 121 до ст. 126 КК України чи наприклад ст. 127 КК України (Катування) [4].

На фоні зростаючої практики притягнення до відповідальності тих громадян, які ухиляються від мобілізації, коли наприклад за перші три місяці 2023 року правоохоронці зареєстрували 1 455 справ проти ухилянтів,

що становить 60 відсотків від кількості подібних справ відкритих за весь 2022 рік [5] відсутність кримінальних проваджень щодо працівників ТЦК виглядає доволі дивно.

Положення чинного законодавства у цій сфері справді є недосконалим та зводяться до того, що з одного боку військовозобов'язані можуть бути призвані за мобілізацією, а з другого – працівники військоматів позбавлені реального механізму викликати таку людину, якщо вона ухиляється від звірки даних. Однак, жодні умови, як то наприклад нагальна потреба поповнення мобілізаційного резерву не виправдовують застосування силових методів під час здійснення мобілізації з боку відповідальних за це осіб. Такі дії працівників ТЦК повинні знаходити правильну кримінально-правову оцінку, адже в іншому випадку є всі підстави говорити про вибіркоче правосуддя та як наслідок – стогнацію тих демократичних засад, які вибудовувала наша держава протягом своєї незалежності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє говорити, що сьогодні питання недосконалості мобілізаційного законодавства загалом, як і обраний напрямок державної політики недескредитації працівників ТЦК за окремі факти зловживання з боку останніх обговорюється виключно в ЗМІ та в політичній площині. У теорії кримінального права сьогодні майже відсутні дослідження, які б торкалися тією чи іншою мірою окресленої проблематики. Окремі наукові дослідження з питань кримінальної відповідальності за ухилення від призову за мобілізацією були зроблені такими науковцями, як В.В. Шаблистий [6], Р. Каторкін [7], Д.В. Бараненко [8]. Питання кримінальної відповідальності за ст. 146 КК України та за вчинення кримінальних правопорушень проти здоров'я особи дослідували такі вчені, як О. Саско [9], А.В. Андрушко [10], В.С. Затолочний [11], А.В. Воронцов [12], О.Б. Капустін [13], Д. Цвігун [14] та інші. Разом із цим дослідження питань кримінально-правової оцінки дій працівника ТЦК на предмет наявності або відсутності в його діях ознак вказаних складів

кримінальних правопорушень сьогодні відсутні, що обґрунтовує та робить актуальною обрану тему публікації.

Метою цієї статті є кримінально-правова експертиза дій працівників ТЦК під час виконання ними обов'язку по видачі повісток в розрізі чинного кримінального законодавства України.

Для цього у роботі було використано такі **методи дослідження**, як філософські, логічні, спеціально-юридичні, метод системного аналізу та формально-догматичні методи.

Виклад основного матеріалу. Питання порушень законодавства у сфері регулювання порядку мобілізації включно з таким її етапом як вручення повістки не є предметом вивчення кримінального права. Кримінально-правовий інтерес до нього виникає виключно тоді коли вказані порушення виходять за межі дисциплінарної чи адміністративної відповідальності особи, яка їх допустила, а вчинене діяння посягає на таку сферу суспільних відносин, яка перебуває під охороною кримінального Закону. В контексті вказаної проблематики, можна висунути гіпотезу та виокремити дві найбільш типові сфери суспільних відносин, на які можуть посягати дії працівників ТЦК під час виконання обов'язків по врученню повісток. Зокрема, суспільні відносини у сфері життя та здоров'я, (ст. ст. 121-125 КК України – тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, а також ст. 127 КК України – катування), а також суспільні відносини у сфері волі честі та гідності (ст. 146 КК України – Незаконне позбавлення волі або викрадення людини. Саме про вказані вище кримінальні правопорушення і буде іти мова далі.

Одним із обов'язків громадян України у положеннях ст. 65 Конституції України визначають захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів. На виконання цього обов'язку, відбувається призов військовозобов'язаних до лав Збройних Сил України на військову службу. Положеннями Закону

України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [1], як і Законом України «Про військовий обов'язок та військову службу» [2] передбачається, що під час мобілізації громадяни, зокрема чоловіки віком від 18 до 60 років зобов'язані за викликом з'явитися до територіального центру комплектування та соціальної підтримки для взяття на військовий облік. Такий виклик здійснюється шляхом вручення повісток. Разом із цим, чіткого порядку вручення такого документа сьогодні в законодавстві України не має.

До основних законодавчих положень, які регламентують порядок вручення повісток окрім вказаних вище законів можна віднести Постанову КМУ «Про затвердження порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів» [15], Постанову КМУ «Про затвердження Положення про підготовку і проведення призову громадян України на військову службу за контрактом» від 21 березня 2002 р. №352 [16].

Зокрема у п. 56 Постанови КМУ «Про затвердження порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів» оповіщення громадян про призов на строкову військову службу та їх прибуття на призовні дільниці здійснюється за розпорядженнями керівників районних (міських) територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. Положеннями п. 32 цього Порядку вказано про те що оповіщення зазначених у розпорядженні призовників, військовозобов'язаних та резервістів відбувається за місцем їх проживання шляхом вручення під їх особистий підпис у картках первинного обліку повісток.

Разом із цим в іншому п.74 цього Порядку зазначається про вручення призовникам, військовозобов'язаним та резервістам повістки про явку за викликом до районного (міського) територіального центру комплектування та соціальної підтримки без вказівки на місцепроживання та під розписку. З

цього висновується, що у разі, якщо прямої заборони на вручення повістки у інший спосіб аніж за місцем проживання особи та під розписку у законі не міститься, то місцем вручення останньої може бути будь-яке місце: в тому числі і парк, блокпост чи інше публічне місце.

Законодавчі прогалини у питанні забезпечення призову і мобілізації власне і слугують підґрунтям зловживань, як з боку самих призовників, так і з боку працівників ТЦК. Сьогодні досить поширеними є випадки, коли особа не бажає отримувати повістку і відмовляється від неї, чи наприклад висловлюється нецензурно в адресу працівників ТЦК, або ж намагається утекти. Однак прояви такої поведінки не є суспільної небезпечними, на відміну від випадків застосування працівниками ТЦК сили, побиття, катування чи наприклад затримання особи та її примусового доставлення до центру комплектування. Очевидно, що такі дії містить ознаки кримінальних правопорушень, про будуть наступні декілька тез.

Під час кримінально-правовій оцінці вказаних дій необхідно виходити із ознак конкретного складу кримінального правопорушення. Найчастіше в ЗМІ зустрічаються інформація саме про побиття осіб під час вручення їм повісток чи іншого застосування сили. Однак, обидва із вказаних понять не мають нічого спільного із кримінальним правом, де вживаними є такі терміни, як тілесне ушкодження різного ступеня тяжкості (ст.121-125 КК України), а також катування (ст. 127 КК України).

Якщо ми говоримо про умисне тілесне ушкодження, то незалежно від ступеня його тяжкості, важливо звернути увагу щонайменше на три аспекти. Передусім треба виходити з того, що суб'єкт кримінального правопорушення передбаченого ст. ст. 121-125 КК України є загальним, а відтак кримінальній відповідальності за таке діяння підлягатиме будь-яка особа, незалежно від роду її занять, тобто є він працівником ТЦК чи ні. Другим моментом є доведення того факту, що одночасно із врученням особі повістки працівник ТЦК вчинив і інші дії, якими бажав (прямий умисел)

завдати особі шкоди у вигляді тілесних ушкоджень або хоч і не бажав але свідомо припускав, що в результаті таких дії вказані наслідки можуть настати (непрямий умисел). Саме наявність умислу на заподіяння такої шкоди, як тілесне ушкодження є чи не найважливішим чинником, який дозволяє говорити про наявність в діях особи складу розглядуваного кримінального правопорушення. І третій важливий чинник – це власне настання наслідків у вигляді конкретного виду тілесних ушкоджень, що повинно бути встановлено у визначеному законом порядку.

У разі наявності в діях працівника ТЦК вказаних ознак, цілком підставно говорити про необхідність притягнення його до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 121-125 КК України.

Застосування вказаного підходу є виправданим і у випадках коли в діях працівників ТЦК під час вручення повістки проглядаються ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 127 КК України. Суб'єкт цього кримінального правопорушення є загальним, а саме діяння, як і у випадках вказаних вище, характеризується прямим умислом. При цьому, обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього кримінального правопорушення є спеціальна мета його вчинення, яка полягає у тому, щоб 1) примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати інформацію чи зізнання; 2) покарати його чи іншу особу за дії вчинені нею або іншою особою чи у вчиненні яких вона або інша особа підозрюється; 3) залякати його або інших осіб; 4) дискримінувати його чи інших осіб. Таким чином, такі умисні дії працівників ТЦК як побої, мучення або інші насильницькі дії можна кваліфікувати як катування лише за умови наявності однієї із вказаної вище мети їх вчинення, наприклад примушування потерплого пройти лікарську комісію, примушування потерплого підписати документи на вступ до лав добровольців і таке інше.

Що стосується випадків застосування працівниками ТЦК таких методів, як заштовхування осіб в автомобілі і подальше доставлення їх таким чином до центрів комплектування, то такі дії є не просто заборонені регулятивним законодавством, а вважаються протиправними і незаконними з точки зору кримінального Закону. Зокрема, відштовхуючись від реальних обставин дії працівників ТЦК можна кваліфікувати за ст. 146 КК України, як незаконне позбавлення волі або викрадення людини.

У цьому випадку важливим є встановлення факту вчинення одного із таких діянь, як власне незаконне позбавлення волі або ж викрадення людини. За ст. 146 КК України незаконне позбавлення особи полягає у тому, що особі протиправно перешкоджають обирати за власною волею своє місцезнаходження [4]. Це може виражатися в утриманні потерпілого в тому місці, де він знаходиться не бажає, або поміщення його в таке місце, яке він не має змоги вільно залишити. По суті утриманням є обмеження волі особи на перебування там, де вона знаходиться не бажає. Трактуювання поняття «місце» при цьому не можна зводити виключно до поняття «приміщення» адже особа може не хотіти перебувати в конкретній точці відкритого середовища, наприклад на конкретній вулиці чи ділянці дороги.

Таким чином, в контексті розглядуваної проблематики такими діями могли б бути наприклад дії працівника ТЦК по утриманню особи біля себе в момент вручення повістки (тримання за руки, плечі, оточення людини з різних боків, створення умов за яких особа не може відійти, пройти чи вийти з приміщення) або наприклад ситуація коли особу доставляють без її згоди в приміщення центрів комплектування або інше місце, яке вона позбавлена можливості покинути.

Вказані дії можуть супроводжуватися при цьому застосуванням насильства, наприклад зв'язування чи тримання, а також психічного насильства, як то наприклад – погроза застосування зброї, чи обману – коли

особу заманюють в автомобіль для пред'явлення документів, після чого відвозять в центр комплектування.

Потрібно звернути увагу і на те, що кримінально караним відповідно до вказаної статті є лише незаконне позбавлення волі або викрадення людини, яке відбувається в супереч волі потерпілого. Таким чином по-перше, кримінальна відповідальність виключається у випадках правомірного затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ст. 38КК України), позбавлення волі внаслідок необхідної оборони (ст. 36 КК України), або крайньої необхідності (ст. 39 КК України). Виключається кримінальна відповідальність за ст. 146 КК України і в тих випадках, коли потерпілий сам дає згоду на вчинення щодо нього таких дій. Наприклад самостійно проходиться з працівниками ТЦК в автомобіль або погоджується щоб його доставили у центр комплектування.

З суб'єктивної сторони вказане діяння характеризується умисною формою вини, тобто обов'язковим є те, щоб працівник ТЦК усвідомлював незаконність свого діяння. В той час, як ні мотив, ні мета не мають значення для кваліфікації.

Отже, загальна характеристика вказаних кримінальних правопорушень дозволяє говорити про те, що окремі висвітлені в ЗМІ випадки зловживань з боку працівників ТЦК мають ознаки розглядуваних кримінально-протиправних діянь, про що свідчить і судова практика.

Так, наприклад 09 січня 2024 року Ухвалою Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області було призначене підготовче судове засідання у справі №607/403/24 по обвинуваченню Особи 1 за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 122, ч.3 ст. 127, ч.2 ст. 146 КК України та Особи 2 за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених ч.1 ст. 125, ч. 3 ст. 127 КК України [17].

Ще одним прикладом є скерування Львівською спеціалізованою прокуратурою у сфері оборони Західного регіону до суду обвинувального

акту стосовно двох колишніх військовослужбовців Самбірського районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки, яким інкримінують незаконне позбавлення волі людини і катування (ч. 2 ст. 146, ч. 1 ст. 127 КК України) [18]. Станом на момент підготовки цієї публікації по вказаній справі вирішено лише питання про продовження строку досудового розслідування до 20.02.2024 року [19] після чого жодних судових рішень не ухвалювалося.

Вказані кримінальні провадження є чи не єдиним прикладом коли дії працівників ТЦК розглядаються у суді і можуть знайти свою об'єктивіацію у Вироку. Варто вказати на те, що обставини обох цих справ спричинили резонанс у суспільстві, були розповсюджені численними ЗМІ, що власне і можна вважати каталізатором направлення матеріалів до суду. Відтак, результат їх розгляду може слугувати початком формування практики притягнення до кримінальної відповідальності працівників ТЦК, яка станом на сьогодні є відсутньою, а натомість панує практика замовчування та «прикриття» побідних фактів [20].

Література

1. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 44. Ст. 416. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
2. Про військовий обов'язок та військову службу : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
3. ДБР розслідує 260 кримінальних проваджень за фактами порушень у військкоматах та військово-лікарських комісіях. *Державне бюро розслідувань : вебсайт*. 2023. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-rozslidue->

260-kriminalnih-provadhzen-za-faktami-porushen-u-vijskkomatah-ta-vijskovo-likarskih-komisiyah (дата звернення: 04.03.2024).

4. Кримінальний Кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
5. Бурдига І. Мобілізація в Україні: ухилення без покарання. *Закон і право*. 2023. URL: <https://www.dw.com/uk/mobilizacia-v-ukraini-uhilanna-bez-rokaranna/a-65349201> (дата звернення: 04.03.2024).
6. Кримінальна відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією : монографія / В. В. Шаблистий, А. Ю. Александрова ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В. В. Шаблистого. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. 136 с.
7. Каторкін Р. Досвід правового регулювання питання ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу окремих країн пострадянського простору. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017. Nr. 6-1(28). P. 104-107.
8. Бараненко Д. В. Відповідальність за незаконне залишення території України військовозобов'язаними особами під час дії воєнного стану: проблеми теорії та практики. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 258-261.
9. Саско О. Тривалий час: оціночне поняття у ст. 146 Кримінального кодексу України. *Історико-правовий часопис*. 2020. № 1(15). С. 102-105. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/18326/1/22.pdf> (дата звернення: 04.03.2024).

10. Андрушко А. В. Об'єктивна сторона незаконного позбавлення волі або викрадення людини. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 4. С. 302-314.
11. Затолочний В.С. Кримінальна відповідальність за завідомо незаконне затримання, привід, домашній арешт, тримання під вартою: дис. ... к.ю.н., 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів, 2022. 212 с.
12. Воронцова А. В., Кулик Л.М. Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою: аналіз окремих ознак об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. *Південноукраїнський часопис*. 2022. № 3. С. 46-49. doi: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.3.6>.
13. Капустін О. Б. Злочини проти здоров'я особи у кримінальному законодавстві України: проблема кваліфікації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2020. № 2. С. 130-135. doi: <https://doi.org/10.15421/392059>.
14. Цвігун Д. Особливості кваліфікації злочинів проти життя та здоров'я. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 4. С. 328-333. doi: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.56>.
15. Про затвердження порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів : Постанова КМУ від 30.12.2022 р. № 1487. *Верховна Рада України : офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-п#Text> (дата звернення: 04.03.2024).
16. Про затвердження Положення про підготовку і проведення призову громадян України на військову службу за контрактом : Постанова КМУ від 21.03.2002 р. № 352. *Верховна Рада України : офіційний вебпортал*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/352-2002-п#Text> (дата звернення: 04.03.2024).

17. Ухвала про призначення підготовчого судового засідання від 09.01.2021 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116228396> (дата звернення: 04.03.2024).
18. На Львівщині судитимуть двох ексвійськових, які катували та незаконно утримували чотирьох громадян. *Офіс Генерального прокурора : вебсайт*. 2024. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/nalvivshhini-suditimut-dvox-eksviiskovix-yaki-katuvali-ta-nezakonno-utrimovali-cotiryox-gromadyan> (дата звернення: 04.03.2024).
19. Ухвала Личаківського суду м. Львова від 15.11. 2023 року. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115003022> (дата звернення: 04.03.2024).
20. ДБР розслідує дії військових та правоохоронців у приміщенні Чернівецького міського військкомату *Державне бюро розслідувань : вебсайт*. 2023. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-rozslidue-dii-vijskovih-ta-pravoohoronciv-u-primishhenni-cherniveckogo-oblasnogo-vijskkomatu> (дата звернення: 04.03.2024).

References

1. Pro mobilizatsiinu pidhotovku ta mobilizatsiiu: *Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1993. № 44. Ст. 416. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (date of access: 04.03.2024).
2. Pro viiskovyi oboviazok ta viiskovu sluzhbu: *Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1992. № 27. Ст. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (date of access: 04.03.2024).

3. DBR rozsliduie 260 kryminalnykh provadzhen za faktamy porushen u viiskkomatakh ta viiskovo-likarskykh komisiiah. *Derzhavne biuro rozsliduvan: vebseit*. 2023. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-rozslidue-260-kriminalnih-provadzhen-za-faktami-porushen-u-vijskkomatah-ta-vijskovo-likarskih-komisiyah> (date of access: 04.03.2024).
4. Kryminalnyi Kodeks Ukrainy. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1992. № 27. St. 385. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (date of access: 04.03.2024).
5. Burdyha I. Mobilizatsiia v Ukraini: ukhlyannia bez pokarannia. *Zakon i pravo*. 2023. URL: <https://www.dw.com/uk/mobilizacia-v-ukraini-uhilanna-bez-pokaranna/a-65349201> (date of access: 04.03.2024).
6. Kryminalna vidpovidalnist za ukhlyennia vid pryzovu za mobilizatsiieiu: monohrafiia / V. V. Shablystyŭ, A. Yu. Aleksandrova; za zah. red. d-ra yuryd. nauk, dots. V. V. Shablystoho. Dnipro: Vydavets Bila K. O., 2019. 136 s.
7. Katorkin R. Dosvid pravovoho rehuliuвання pytannia ukhlyennia vid pryzovu na strokovu viiskovu sluzhbu, viiskovu sluzhbu za pryzovom osib ofiterskoho skladu okremykh krain postradianskoho prostoru. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017. Nr. 6-1(28). P. 104-107.
8. Baranenko D. V. Vidpovidalnist za nezakonne zalyshennia terytorii Ukrainy viiskovozoboviazanymy osobamy pid chas dii voiennoho stanu: problemy teorii ta praktyky. *Yevropeiskyi vybir Ukrainy, rozvytok nauky ta natsionalna bezpeka v realiiakh masshtabnoi viiskovoi ahresii ta hlobalnykh vyklykiv KhKhI stolittia (do 25-richchia Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia» ta 175-richchia Odeskoi shkoly prava)*: u 2 t.: materialy Mizhnar.nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, 17 chervnia 2022 r.) / za zah. red. S. V. Kivalova. Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2022. T. 2. S. 258-261.
9. Sasko O. Tryvalyi chas: otsinochne poniattia u st. 146 Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. *Istoryko-pravovyi chasopys*. 2020. № 1(15). S. 102-105.

URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/18326/1/22.pdf> (date of access: 04.03.2024).

10. Andrushko A. V. Obiektivna storona nezakonnogo pozbavlennia voli abo vykradennia liudyny. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. 2019. № 4. S. 302-314.
11. Zatochny V.S. Kryminalna vidpovidalnist za zavidomo nezakonne zatrymannia, pryvid, domashniy aresht, trymannia pid vartoiu: dys. ... k.iu.n., 12.00.08 – kryminalne pravo ta kryminolohiia; kryminalno-vykonavche pravo. Lviv, 2022. 212 s.
12. Vorontsova A. V., Kulyk L.M. Zavidomo nezakonni zatrymannia, pryvid, domashnii aresht abo trymannia pid vartoiu: analiz okremykh oznak obiektivnoi storony skladu kryminalnoho pravoporushennia. *Pivdennoukrainskyi chasopys*. 2022. № 3. S. 46-49. doi: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.3.6>.
13. Kapustin O. B. Zlochyny proty zdorovia osoby u kryminalnomu zakonodavstvi Ukrainy: problema kvalifikatsii. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*. 2020. № 2. S. 130-135. doi: <https://doi.org/10.15421/392059>.
14. Tsvihun D. Osoblyvosti kvalifikatsii zlochniv proty zhyttia ta zdorovia. *Pidpriemstvo, gospodarstvo i pravo*. 2020. № 4. S. 328-333. doi: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.56>.
15. Pro zatverdzhennia poriadku orhanizatsii ta vedennia viiskovoho obliku pryzovnykiv, viiskovozoboviazanykh ta rezervistiv: Postanova KMU vid 30.12.2022 r. № 1487. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-p#Text> (date of access: 04.03.2024).
16. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro pidhotovku i provedennia pryzovu hromadian Ukrainy na viiskovu sluzhu za kontraktom: Postanova KMU vid 21.03.2002 r. № 352. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi vebportal*. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/352-2002-p#Text> (date of access: 04.03.2024).

17. Ukhvala pro pryznachennia pidhotovchoho sudovoho zasidannia vid 09.01.2021 roku. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116228396> (date of access: 04.03.2024).
18. Na Lvivshchyni sudytymut dvokh eksviiskovykh, yaki katuvaly ta nezakonno utrymuvaly chotyrok hromadian. *Ofis Heneralnoho prokurora: vebсайт*. 2024. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/na-lvivshhyni-suditimut-dvox-eksviiskovix-yaki-katuvali-ta-nezakonno-utrimuvali-cotiryox-gromadyan> (date of access: 04.03.2024).
19. Ukhvala Lychakivskoho sudu m. Lvova vid 15.11. 2023 roku. *Yedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115003022> (date of access: 04.03.2024).
20. DBR rozsliduje dii viiskovykh ta pravookhorontsiv u prymishchenni Chernivetskoho miskoho viiskkomatu *Derzhavne biuro rozsliduvan: vebсайт*. 2023. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-rozslidue-dii-vijskovih-ta-pravookhoronciv-u-primishchenni-cherniveckogo-oblasnogo-vijskkomatu> (date of access: 04.03.2024).